

HISTORIK

Ljungskilebygden uppvisar inte någon egentlig tätortsbebyggelse förrän kring sekelskiftet 1900. Då kom badortsverksamheten att utvecklas i takt med den förbättrade tillgängligheten med bil- och järnvägstrafik som ersatte tidigare sjötransporter.

Redan på 1300-talet finns dock gården Skälläckeröd omnämnd och sedan 1500-talet finns bl a gårdsnamnen Anfasteröd, Hälle, Simmersröd och Tjöstelsröd omnämnda i historiskt källmaterial.

Skogsbygdens mindre torp, av vilka de flesta nu är borta, har mestadels tillkommit under 1700-talets senare hälft och under 1800-talet. Med de skiftesförordningar som skedde under 1700-talets senare del och under 1800-talets början inleddes en period av förändringar som bl a bidrog till att den odlade arealen ökades och jordbrukets produktionskraft förbättrades. Även traktens rika skogsbestånd bidrog till en förbättrad försörjning. Samhället utvecklades efter hand till bygdens handelsplats.

Redan före 1800-talet började västkusten utvecklas till en badortsregion och under 1800-talets mitt hade turen kommit till Ljungskilebygden, bl a genom att Robert Macfie upptäckte Lyckornas möjligheter och bidrog till dess omvandling. Sedan 1870-talet har Ljungskile varit en välbesökt kuroch badgästort. Ljungskile Sanatorium och Havsbadanstalt omfattade förutom Ljungskile också ställena Lyckorna, Berg och Kärr.

1800-talets kommunikationsväsen var tämligen outvecklat. Förutom landsvägen hade man att välja på att resa från Göteborg med ångbåt till Stillingsön på Orust och därifrån med en mindre öppen båt till Ljungskile eller till Uddevalla och därifrån med hästskjuts ner till Ljungskile. Ett tredje alternativ var att resa med ångbåt till Ströms slussar vid Lilla Edet för att därifrån färdas på landsvägen.

1876 anlades en ångbåtsbrygga på Lyckorna och året därefter även en brygga i Ljungskile, varvid reguljära ångbåtsförbindelser kom till stånd mellan Uddevalla och Göteborg. Detta blev inledningen till badortens gyllene tid och Lyckornabebyggelsens tillväxt på Anfasteröds ägor.

Förutom ett uppsving i badortslivet medförde den ökade tillgängligheten också att dagliga postförbindelser upprättades med de båda städerna och att fiskelandning, virkestransporter och annan godshantering började utvecklas.

Först under 1900-talet utvecklades bil- och järnvägstrafiken som kom att ersätta de dittills så viktiga sjötransporterna. Under första hälften av 1900-talet tillkom i Ljungskile ett antal institutioner och nya bostadsområden som bidrog till samhällets utveckling. 1928 etablerades Ljungskile Folkhögskola genom uppförandet av en huvudbyggnad på Tjöstelsröd Övre. Utmed allén upp till skolan växte en villabebyggelse upp. Den nya skolan byggdes under 1950-talet och har senare byggt ut etappvis. 1933 byggde Ljungs socken ett ålderdomshem i två våningar på Aröd. Simmersröds barnhem, nuvarande Bergiusgården, uppfördes 1937. Bland de större arbetsplatser som tillkom under denna period bör också nämnas numera nerlagda Strumpfabriken samt Resteröds trikåfabrik.

Ljungskile tätort med omgivningar (socknarna Grinneröd, Ljung och Resteröd) utvecklades underhand till en egen kommun som bildades 1952. I samband med bildandet av storkommuner 1971 införlivades Ljungskile i Uddevalla kommun.

Nya industriverksamheter växte så småningom fram och utvecklades främst inom industriområdet Aröd. Utbyggnaden av nya bostadsområden har varit relativt stor under hela 1980-talet med bl a Hälle-Bråten, Hälle-Myren och Melaksberg samt att Simmersrödsområdet växte. Inom Lyckorna har centrumområdet omdanats med nya bostäder och Korpemyrsområdet har tillkommit.

Efter en stagnation i bostadsbyggandet har under de senaste åren en viss utbyggnad skett, bl a på Tjöstelsröd och Ljungs-Berg. En annan stor förändring som skett är utbyggnaden av motorvägen E6 samt byggande av såväl fritidsbostäder som restauranter vid norra motorvägsmotet. Många av de tilltänkta fritidshusen inom den bildade bostadsrättsföreningen Ljungskileviken har kommit att nyttjas som åretruntbostäder.

Kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöer

Bebyggelsen utmed kustvägen från Berg och förbi Ulvesund är en kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefull miljö som vittnar om övergången från ett agrart samhälle till ett fritidsinriktat boende. Två generationer av Bergs gård, från 1700-talet respektive slutet av 1800-talet är exempel på den äldre jordbrukstraditionen. Ulvesunds handel är kommunens sista kvarvarande lanthandel med butik i bottenvåningen och bostad i övervåningen. Till Ulvesunds gård hörde ett varv där man byggde och utrustade ostindiefarare. Här finns idag ett fungerande småbåtsvarv och en hamnanläggning för fritidsbåtar. Framförallt väster om vägen finns relativt omfattande sommarstugebebyggelse som delvis har omvandlats till helårsbostäder. Hellmanska villan, ursprungligen ett pampigt sommarhus, och Kullgrenska villan utgör enskilda intressanta byggnadsobjekt. Ulvön utgör en avskild miljö i form av en semesteranläggning byggd på 1920-talet för AB Nohab i Trollhättan.

Den egentliga tätortsbebyggelsen tog inte fart förrän under 1900-talet. Nya kommunikationer, utvecklingen från jordbruksbygd till badort och handelsplats samt nya verksamheter och institutioner har satt sin prägel på samhället. Här finns i centrala lägen den tidstypiska järnvägsstationen från 1907, Trikåfabriken och Strumpfabriken från 1930-talet. Nordströms hörna med affärs- och bostadsbebyggelse i trä utefter den gamla vägsträckningen genom samhället har liksom intilliggande Bella Vista och Ljungskilegården (ursprungligen uppförd som ett societetshus) sitt ursprung i 1800-talet. Centrumhuset är en exponent för den modernisering av centrum som skedde med början i 1930-talet.

Centralt i samhället finns skolbyggnader av varierande ålder, den äldsta från 1878 och nya skolan från 50-talet och senare utbyggd i etapper. Här finns också samhällets turisthotell uppfört 1924. Bakom centrumbebyggelsen breder en villabebyggelse ut sig på sluttningarna upp mot Folkhögskolan från 1920-talet. Här finns också några äldre mangårdsbyggnader från de ursprungliga gårdarna, bl a Tjöstelsröd Nedre med anor i 1600-talet och Simmersröds barnhem byggd 1937 med arrendatorbostad från 1860-talet, men också Tjöstelsröd Övre, en praktfull villa med engelska stildrag från 1905. Andra gårds- och torpmiljöer i anslutning till samhället är Anfasteröds gård med anor från 1600-talet men med nyuppförd manbyggnad på 1980-talet efter en brand, Skafteröd 1:3 från senare delen av 1800-talet och Backegården (Skafteröd 1:47), boningshus från sekelskiftet.

Norr om samhället ligger miljön kring Kärr-Aröd med jordbruksbebyggelse av varierande ålder och små skogstorp, Aröds kvarn från 1815 med anor i sent 1600-tal, ett dubbelhus i Aröd-Backen från ca 1850, Aröd 7:1 och en välbevarad mangårdsbyggnad på Aröd 2:2 med 1700-talskaraktär. Inom Arödsområdet finns också det f d ålderdomshemmet från 1930-talet. Intill detta uppfördes på 50-talet det nuvarande ålderdomshemmet.

Ovanför Skarsjövallen finns två dagsverkstorp till Tjöstelsröd, Friborg och Pettersborg.

Från badhusepoken finns dels hela Lyckornaområdet, dels varmbadhuset byggt 1924 och kallbadhuset vars nuvarande byggnad uppfördes på 1940-talet. Granne med varmbadhuset ligger villa Emaus från 1884. Lyckornaområdet är en avgränsad bebyggelsemiljö som växte fram under bad-

och kurortsepoken. Området uppvisar en rik och varierad trähusbebyggelse av sekelskifteskaraktär. Sydväst om Klocktornet dominerar tät äldre bebyggelse på ganska små tomter och i västslutningen äldre stora sommarvillor på stora tomter samt senare insprängd bebyggelse. I direkt anslutning till och norr om själva Lyckorna finns dels likartad villabebyggelse på Valåsbergets sydvästra sluttning, dels Ljungs nya kyrka i nygotisk stil byggd 1902.

Sydost om nya kyrkan ligger Ljungs gamla kyrka byggd på 1100-talet men från sekelskiftet 1900 en ruin. Efter en renovering påbörjad 1937 återinvigdes kyrkan 1956. I området finns också en gammal stenbro med två valv, Lyckornas kvarn från 1800-talets mitt som ingår i Hembygdsföreningens anläggning med kvarn, kvarntorp (ursprungligen mjölnarbostad från 1833) och torpet Vadet, hitflyttat från Bergs gård.

Vid Anfasteröd finns en sammanhängande fornlämningsmiljö, enligt Fornlämningsmiljöer i Göteborgs- och Bohus län (länsstyrelsen 1984). Miljön innehåller bl a stenåldersboplatser och lämningar från järnåldern. Hela Lyckornaområdet är rikt på fornlämningar; två stenåldersboplatser och en medeltida fornborg på Valåsberget, sex resta stenar vid nya kyrkan, tvåstensättningar söder om Ljungsån, rösen med krönläge på Flaggberget och fyndplats för slagen flinta samt stenåldersboplatser nordost om Villa Sjötorp.

Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i Ljungskile regleras liksom övrig bebyggelse i och kring samhället av de gällande detaljplanerna där sådana finns. Bestämmelserna i dessa är mer generella än anpassade till den värdefulla bebyggelsens speciella karaktär. Eftersom bevarandestöd saknas i detaljplanerna blir avgörande för skyddet av kulturmiljön hur starkt plan- och bygglagens 3 kapitel 10,12 §§ kan hävdas vid bygglovprövning för såväl om- och tillbyggnader som förtätning av befintliga bebyggelsegrupper. Även för bebyggelsen utanför detaljplanelagda områden saknas särskilt bevarandestöd utöver vad som stadgas i plan- och bygglagen.

För Lyckornaområdet har en skärpning av bygglovplikten införts genom de områdesbestämmelser som infördes 1990. För hela utredningsområdet gäller förhöjd bygglovplikt för byte och omfärgning av fasadmaterial, byte av takmaterial, byte, flyttning eller igensättning av fönster och ytterdörrar, ändring eller nybyggnad av skorstenar, huvar m m samt rivningslov för byggnader och marklov för schaktning, fyllning och trädfällning. För särskilt utpekade bebyggelsemiljöer gäller bygglovplikt dessutom för ommurning av fasader och skorstenar, ommålning av fasader, tak, ytterdörrar, fönster, luckor och snickerier samt utbyte av yttre snickerier. Ett tredje steg med bygglovplikt även för inre ändringar gäller för Anfasteröd 1:102, Lyckorna 2:3, 2:4, 2:15 och 2:221. I områdesbestämmelserna pekas ut var en förtätning eller nyexploatering bedömts möjlig.

Ett samhälle stilla framvuxet mellan hav och fjäll

I Ljungskile har ett rikt föreningsliv vuxit fram liksom ett stort intresse för bygdens utveckling. Kanske bottenar det starka engagemanget för samhällets utveckling i att det på sitt sätt fortfarande är det lilla samhället vid fjällets fot med tårna i havet. Det är nära till rika naturupplevelser av skilda slag, det är nära till service och arbetstillfällen i centralorten Uddevalla och till Göteborg. Samtidigt är det fattbart i storlek, socialt och geografiskt. Kontaktytorna är många, föreningslivet är mångfacetterat och rikt och utvecklingsfrågorna drivs med stort engagemang inom såväl föreningslivet i allmänhet som inom Ljungskileortens intresseförening och Ljungskile företagarförening.